МОВА МОВЧАННЯ

Ю. СМОЛИЧ

Н.К.Ю. У.Р.
ЮРИДИЧНЕ
ВИДАВНИЦТВО

ЮРІЙ СМОЛИЧ

МОВА МОВЧАННЯ

КРИМІНАЛЬНА НОВЕЛЯ

ЮРИДИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО НКЮ УСРР
ХАРКІВ — 1929

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літопису Українського Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Державний Трест „Харполіграф“
Третя Друк. ім Фрунзе
Укрголовліт ч. 499.
Зам. ч. 1621. Прим. 5000

Передо мною сидить убивця.

Я розглядаю його уважно, приховуючи цікавість під властиву моїй професії вдавану байдужість. Я офіціяльно ввічливий і звично коректний. Зовні — в мойому вигляді, в мойому поводженні — я не полишив нічого особистого: його заховано тільки для мене. Я цілком на службі в мого обов'язку...

За довгі роки практики я бачив сотні злочинців і убивць. Чудову колекцію зібрав я в моїй пам'яті за ці роки! Зараз я, либонь, поповню її ще одним цікавим експонатом: професіональне чуття мені підказує, що передо мною незвичайний екземпляр.

Але, як звичайно він поводиться! Я тільки побачив його, а вже можу вписати до мого блокноту кілька важливих спостережень і непохибних прогнозів. Я вже добре розумію його заміри.

Він знає, що я — слідчий — мобілізую всю мою вправність, усю мою професіональну витривалість і кваліфікацію, щоб розгадати таємницю його злочину, — і він ладнається чинити мені опір, змага-

тися зі мною до останнього, щоб не зрадити свою таємницю. Я добре розумію, як збирається змагатися він — він вирішив *мовчати.* Він вирішив не відповідати на мої запитання, ні словом не обзиватися до мене. Цим він наче визнає свою провину — принаймні не заперечує її — але ні виправдувати, ані пояснити її не буде.

Він, мабуть, хоче довести цим, що він дужчий за мене. Що проти величи й трагічности його вчинку, проти його моральної вищости, я — з моїми законами і нормами—тільки мізерна, нікчемна комаха. О! він погордливий вбивця! З тих, що не каються в свойому злочині.

Але він — смішний і. . . недосвідчений. . . Йому, мабуть, уперше доводиться бути віч-на-віч із слідчим. Напевне. В противному разі він не поводився б саме так. Дивак! Хіба слідчого можна перемогти мовчанням?

Мовчанням? — Будь ласка! Він не хоче мені відповідати? Він збирається мовчати на мої запитання?—Будь ласка! Але ж і я знаю, що мені в таких випадках робити. Хе! От в тім то й горе його, що я його *не питатиму.* Нехай спробує не відповісти мені, коли я його й не питатиму!

Дивак! Йому й не втямки, що мовчанка — це мій вірний спільник, найперший спосіб для подібних погордливих і амбітних убивць-новаків. Я вимучу його мовчанням. Всю силу, яку зібрав він, щоб

боронитися проти мого наступу, проти мого зусилля, він втратить марно в цій несподіваній для нього пасивності, — раз-у-раз обачний, ввесь час напружений, з нервами напнутими, як струна...

Він чекав навальної акції з мого боку, гострих, несподіваних, каверзних ударів, і приготувавсь їх парірувати, він чекав на все, що хочете, крім моєї мовчанки, — і вона вже перемагає його поволі. Ось він відпускає свої нерви, розвільнюючи напруження. Його воля хляне. Він потроху забуває навіть за непохитність свого рішення, бо він мучиться оцим довгим мовчанням. Ще п'ять хвилин — і він не встоїть: подоланий, він скориться мені, і тоді двома-трьома каверзними запитаннями я дізнаюся всього, чого мені треба. Я буду тоді на високості професіональних гордощів і, зовні байдужий, я співатиму переможних кантат!

Отже, ми мовчимо. Ми сидимо в моїм кабінеті. Я біля столу, убивця -- напроти. Блакитна лямпа з плескуватим білим абажуром світить на стіл. Моє обличчя в тіні — так припасовано мого фотеля. Але з того боку ріжок м'ягкого абажуру заламано. Це навмисне: ясний промінь лягає просто на лице моїм пацієнтам. Це — також з асортименту моїх способів: я вигідно роздивляюсь на його фізіономію, на кожну її рисочку, на кожний рух м'язів чи короткий, прихований вираз очей, лишаючись сам у тіні.

Я присуваю до нього склянку з чаєм. Мої пацієнти люблять іноді випити чаю з цитриною. Не затому, що їм хочеться пити, а так легше їм: за безневинний ковток вони ховають часом своє замішання. Ще більше вони люблять палити. Для курців у мене завжди наготовано найкращих цигарок.

Отже — я сьогодні працюю мовчанням. Але самого мовчання мені ще замало: моя метода потребує ще й абсолютної тиші. Цього додержано досконально: в кабінеті моїм навіть миша не має права зашарудіти. Така мертва тиша можлива тільки в інституціях правосуддя, де, крім сумління, панує ще й почуття відповідальности... Тільки невеличкі дзигарі м'яко цокають на стіні. Але вони не порушують тиші: всякий гомін та гамір це — сума чи ланцюг з несподіваних або неврівноважених звуків; ритмічні, одноманітні звуки чуття сприймає звично, — вони не порушують тиші, бо вони обертаються в її частку і тільки підкреслюють, заглиблюють її контрастом іншої одноманітности. Зовні — з коридору — звуки сюди не сягають: всі двері в нашому будинку обшито повстю та цератою зверху. Тільки кроки вартового вздовж коридору, водно з вагадлом дзигарів, одбивають ритм нашої тиші.

Ми мовчимо. М'яко тане крок вартового, негомінко такають дзиґарі,—вони свідчать, що мовчанка наша триває вже дев'ять хвилин. Я відзначаю це, бо саме на дев'ятій хвилині спокій зраджує мого пацієнта. Він починає переминатися в фотелі, наче там незручно йомусидіти. На десятій — обличчям перебігає йому тремтіння. Він не витримує,—тиша перемагає його. Він переминається ще, вовтузиться, частіше дихає, і, врешті, відчай опановує його: він перший порушує мовчання:

— Ну що-ж?—ледви говорить він, говорить вже знесилено і благаючи: — питайте...

Я не зважаю. Я п'ю чай. Я роздивляюсь на неї далі. Так—на неї. Бо це жінка. Я мовчу ще якраз стільки, скільки треба, щоб добре роздивитись на незнайому людину, тоб-то — незнайому жінку, бо на жінку роздивлятись треба завжди довше, як на чоловіка. Але вона того не помічає, бо на неї я не дивлюся. Мені цього не треба: за моєю спиною велике трюмо; якби світло не било моїй пацієнтці просто в вічі, вона б могла себе там побачити. Інше трюмо позад неї, ліворуч од мене. Вона його не бачить, але я бачу в ньому двічи відзеркалений образ. Коли я одвертаюся, дивлячись у це трюмо, я даю моїм відвідувачам змогу поводитися як їм завгодно, тішучися з того, що буцім-то я їх не бачу.

Я уважно розглядаю жіночий образ у свічаді.

Вона ще не стара, але й молодість її минула вже давно. Їй може бути і тридцять, і сорок років. Сорок вісім годин перебування в ув'язненні

(після злочину) поклали на неї знак. Вона зблідла, пожовкла й очі їй запали. Пасомко сивого волосся світить на лівій скроні. Я знаю, що це пасомко посивіло за цих два дні. Я ще не знаю, хто вона і що робила досі, але я бачу руки її з довгими, м'язистими пальцями. Очевидно, що працює вона пальцями. Можливо музикантка...

Знову присунувши їй холодного чаю, я хутко перечитую протокол — дві сторінки, що коротко розповідають про факт убивства. Я трохи помиливсь, відгадуючи її професію.

— Ви акушерка? — перепитую я, нарешті порушивши мовчанку.

— Да, — охоче відповідає вона, і зідхає з полегшенням. Моє мовчання вже вкрай вимучило її. Вона похапливо ковтає чай, і сухі її вилиці злегка червоніють. Задоволений, я ще раз констатую, що її замкнутість розбивається таки об мовчазність мою, об м'яку тишу мого кабінету. Моє запитання на одинадцятій хвилині мовчанки вже зрушило твердість її рішень. Але я добре знаю свою методу, я дуже шаную цей спосіб гіпнотизувати впертим мовчанням. І я знову мовчу. Вперто і вдавано, — нехай вона це відчує. Я мовчатиму ще хвилин з п'ять, і використаю цей час для міркувань і спостережень.

Вона вбила чоловіка, і протокол подає тільки цей факт: від будь-яких пояснень вона відмовилася. Протокол свідчить, що цей чоловік їй зовсім незнайомий. Я не довіряю, звичайно, протоколові. Вона вбивця і жінка до того-ж. А вбивці й жінки вміють добре приховувати свої таємниці.

Жінка-вбивця не таке рідке явище в нашій кримінальній практиці. Але чомусь це нас завжди вражає. Навіть нас — дослідувачів і теоретиків примусової смерти. Не тільки вражає, а й схвильовує. Чи не тому, що ми звикли дивитися на жінку, як на створіння кволе й лагідне (принаймні теоретично), що, навіть коли ненавидить, не наважиться (просто — не наважиться, сили не вистачить) убити? Ні, не тому. Так думає обиватель, що не допитував ніколи убивць. Скільки лагідних і немічних духом є поміж них! Але жінка мусить *давати життя*, а не *відбирати* його! Вона завжди — символ життя, і ніколи — смерти. Смерть од руки жінки це — найбільше викривлення природи.

Я знову пропоную їй цигарок, і на цей раз вона охоче бере. Вона втягує дим глибоко, поривчастими затяжками й випускає його що-разу з голосним віддихом, — їй так легше: хоч трохи лякає тишу.

Мені (там, у мойому особистому) дуже шкода її. Вона вистраждала за ці два дні ціле життя. А хто знає, — може до того вона вже вистраждала друге життя, а це вбивство поклало край нелюдським мукам?

І тоді, нарешті, кінчаючи свій гіпноз, я запитую її раптово:

— Якісь причини (я не питаю про них) призвели вас до *цього*... Скажіть, коли ви більше страждали, — тепер, після цього, чи раніш, як стискали вас залізною обручкою оті-о причини?

Вона здригає. Вона зводить на мене переляканї, здивовані очі й блідне. Вона не чекала на таке запитання.

— Простіть,— шепоче вона,— я не думала про це.

Вона мовила це дуже щиро, і я знаю, що тепер вона говоритиме й далі, хоч чверть години перед тим твердо вирішила не відповідати на мої запитання.

— Шкода,— кажу й я,— а це багато важить. Для того, щоб кваліфікувати ваш вчинок, щоб установити чи винні ви, бо ми не відкидаємо можливости, що збіг обставин призвів до того, треба знати.

Вона перепиняє мене рвучко:

— Я й не жадаю виправдання, чи будь-якої пільги.

— Але ми жадаємо знайти істину!

Вона мовчить трохи, потім стиха запитує:

— Для чого вам істина? Адже я сама розумію, що маю прийняти кару.

Я радісно тремчу. Вона цим сказала багато. Тепер я бачу, що кара для неї буде легша, ніж були

ті причини, що призвели її до вбивства. Тепер лишається пусте — вивідати її минуле життя.

— Гречно, але холодно я відповідаю їй:

— Будьте певні, що належну кару ви приймете. (Вона здригнула. Так! Так! Я радісно тримчу). Але закон не тільки *карає* за злочин. Він хоче з н и щ и т и злочин. Значить, має його вивчати. Ми мусимо мати матеріяли, щоб постаратися викорінити ті причини, що призводять до злочинів. От томуто мені й треба знати, *чому* ви вбили.

Це — вбили — болісно вражає її. Її вдавана твердість враз зникає. Вона слабне остаточно. Передо мною звичайна, квола жінка.

— Ви не викорінете цих причин,—ще намагається вона боронитися,—вони дужчі за вас, вони дужчі за закони, вони дужчі за людський розум!..

І вона схвильовано замовкає.

Тоді я, не даючи їй заспокоїтись, вживаю такого простого, такого дурного слідчого способу:

— Але чому ви вбили н е з н а й о м у людину?— питаю байдужно (тоб-то хитро).

Але вона не піддається на мій викрут:

— Чому... Чому...—розгублено лопоче вона.— Ви питаєте — чому?

— Еге,—підтакую я розчаровано, враз охоловши до невдалого способу:—Невже й справді вона не знала раніш того чоловіка? — розгублено думаю сам собі:

— Мабуть тому, — починає вона непевно, — що не помста в мені говорила, а — ненависть. Не помститись я хотіла, а... а...

Згадка про вбивство їй раз-у-раз завдає болю. Я задоволено нотую свої спостереження: вона *схотіла* вбити, але вона не здатна *чинити* вбивство. Це промовляє за випадок, а не підготоване вбивство. Стан афекту, хвильовий вибух обурення, можливо?

Я одвертаюсь до свічада. Там нервово сіпається її щока і брови. Груди їй напинаються. Вона кілька разів намагається щось сказати, але не зважується чи не здужає перемогти хвилювання. Тепер уже мовчить вона. І це мовчання мене дратує, хоч я, власне, й не ставив їй запитання. Щоб полегшити їй, я ще більше відвертаюся і вдаю, що зацікавився павутинням у кутку, але насправді я не відриваюся від свічада. Вона похилила голову і гострим підборіддям сперлася на груди. Вона думає — важко, зосередковано й відчайно. Так рідко думають жінки. Очі їй в цю мить ненормально звемені докупи, наче в неї асигматизм. Вона не кліпає ними і промінь від лямпи безкарно палить поширені зіниці. Мені дивно, як очі її витримують так довго яскраве світло. Вона дивиться просто перед себе, і не в силі звести погляду з мертвого фокусу. Мені здається, що обличчя її на моїх очах блідне і витягується.

Але ось вона відживляється — очі кліпнули й заворушилися, тепер в них можна бачити відблиск думок — багатьох думок; вони так і мерехтять у її очах, хутко-хутко випереджають одна одну, в шаленому льоті, в змаганні, в боротьбі...

Тоді я покидаю свічадо і враз обертаюся до неї. Її зір я перехоплюю в льоті і зупиняю, важко припечатуючи своїм. Вона не ховає очей деякий час, наче розглядаючи мене. Потім никне і затуляється руками...

— Я розповім вам усе, — ледве лине її пригнічена мова. — Це буде мабуть краще, — додає вона ще непевно, наче вагаючись, наче обмірковуючи своє рішення...

Я гублюся. Я не чекав цього. Я щойно збиравсь робити озброєний наступ на її опір, і раптом вона капітулює. Що це? Вона збиває мене з пантелику...

Я ховаюсь в тінь, і звідти уважно її розглядаю — щиро чи бреше? Але я не можу цього відгадати. Її лице зробилося знову знесилено байдужне. Зір погас, і я не можу розглянути її зіниць. Але в повіках залягло стільки муки...

— Кажіть, — відповідаю я...

В крайньому разі, нехай навіть бреше, нехай це буде тільки викрутас, якщо вона здатна на нього. Адже й з брехні можна зрозуміти правду? Часом брехня може розповісти навіть більше правди, ніж

сама щирість. До того ж я маю свічадо — воно завжди скаже мені, де брехня.

Вона робить велику павзу, і я боюся, що вона передумає. Вона мовчить вимучено і довго. Вона випалює цілу цигарку, і лиш тоді починає говорити. Тихо, повільно і монотонно лине її мова. Обличчя її безстрасне, — її наче не зворушують колишні болі, старі муки минають її душу, не займаючи її.

Ось, що розповідає вона мені:

„— Отже — я акушерка.

Дев'ятнадцяти років здобула я фахову освіту й почала заробляти на себе. Не втаюся, — я заробляла найбільше з абортів: з самої допомоги при пологах не проживеш, — не так часто вдаються до нас по поміч. Дванадцять років живу я вже з цього — жила, — хутко виправилася вона, зиркнувши на мене з-під лоба й сумно всміхнувшися, — і не бідкатимуся: я мала широку практику ввесь час, не зважаючи на всі утиски, заборони й закони. Не дуже й таїлася, коли хочете знати. Адже трохи не що-дня я робила аборти жінкам і коханкам тих, що видають суворі, заборонні закони. За цих дванадцять років я вбила п'ятсот тридцять сім майбутніх людей (число вона вимовила якось „карбовано", як от бухгалтер проказує рахівникові).

„Правда, не мало? Але даруйте, це може вас не цікавить, та й до діла воно не стосується. Це

просто так — згадала. На дозвіллі люди люблять пригадати щось із минулого. А я якраз маю тепер дозвілля (вона знову всміхається, трохи глузливо), і все це для мене — минуле. Чи-ж правда?

Я мовчу. Я мовчу і ховаюся від неї, — нехай говорить далі. Але що-тільки вона відвертає від мене очі, я хутко нишком записую її зізнання — *таємні аборти!* Це - злочин. Випадково виявлений злочин. І хоч із обвинуваченням він нічого наче спільного не має, я не маю права його їй дарувати. Правосуддя має знати й це, — вона відповідатиме „по совокупності"!

„— Ну от. Постараюсь говорити конкретно.

(Ми обоє зідхаємо).

„— Я любила...

Вона хоче і намагається говорити конкретно, але їй це не вдається. Минуле дужче за її бажання, та й важко їй зібрати свої думки в одну точку, побудувати мову свою лаконічно. Вона знову ухиляється в бік:

„— Ви зауважили, що чоловіки соромляться вимовляти це слово? Так, так! Наче в цьому є щось негоже, наче любити це соромно. Чоловіки завжди стараються злегковажити своїм коханням до жінки, коли говорять про нього комусь сторонньому, комусь третьому, навіть коли це найближчий товариш. В чоловікові промовляє в цей час зухвальство самця — мовляв, — що то кохання? Хіба важко

його здобути в жінки? І при всьому тому він може справді дуже кохати...

„Ви не зважили на це? — Зважте. Я спостерегла це на багатьох прикладах. А остаточно переконав мене мій чоловік.

„Він дуже любив мене, але при сторонніх він соромився це виявити... Правда, це образливо?

Я трохи спантеличений таким зворотом її оповідання і тому, гублячись, мугикаю щось невиразне. Проте, вона й не чекає на мою відповідь, вона хутко додає:

„— Але, як дуже кохаєш, хіба може бути мова про образу? Це тільки тепер уже я так собі міркую“.

Вона, здається, вже цілком опанувала себе і поводиться дуже просто. Говорить до мене, як до доброго знайомого.

Одначе, тільки я це подумав, як вона знову починає хвилюватися. Нервове напруження бере своє. Видно, балакаючи, вона забуває про те, з ким і для чого вона розмовляє, забуває, можливо, про самий страшний факт, що привів її сюди, забуває за двері обшиті повстю й цератою, що під ними дні й ночі незмінно ходить вартовий. Як забуває, тоді заспокоюється й говорить зі мною, як людина з людиною. Але знову зринає згадка і вертає її в цей потертий фотель перед стіл слідчого...

Вона хвилюється надмірно. Видно, думка її щільно підійшла до *конкретного*.

„— Єдине, — зідхає вона, — посіяло відразу серед нас розбрат і призводило часом до диких вибухів ворожнечі й злости, — він не хотів дитини. Я, правда, тоді не дуже й настоювала на тому: була ще молода, материнські почуття ще жевріли приспані, кволі поруч перших жіночих переживань, що збудив їх у мені Вадим. Та й до того-ж вбивати щодня кількох дітей і тут-же пестити своє, це тоді видавалося мені якось, знаєте, бридко, надто егоїстично, чи-що — не доберу слова... Собі аборти я вправлялася робити сама, і робила їх спокійно, звично, з належною професіональною ретельністю. Він того хотів, і я скорялася цілком пасивно.

Вона зупиняється на мить, щоб прогнати непрохані спогади. Вони нервують її і заважають їй розповідати. Вона одганяє їх, перемагає їх і говорить далі:

„— Так от... Ми добре жили з чоловіком. Я не брала безпосередньої участи в його роботі, але чим-будь допомагала йому. Це були часи запілля, перші роки громадянської війни, і ви, звичайно, розумієте, що в таких умовах, коли що-хвилини дальша доля й життя Вадимові були під загрозою, коли скрізь на нього чатувала небезпека, дивно було б і думати про дитину. Але... інстинкт не побороти. Жодними зовнішніми діями не забити природніх нахилів. Словом — я вертаюся до „яблука роздору“. Воно таки з'явилося в нас. Я з а х о т і л а

м а т и д и т и н у... Ви розумієте,—це сталось якось раптово. Кілька років я зовсім про це й не думала, квапилася завжди як-найскорше позбутися плода. І от — уявіть собі — мені заманулося. Ні, не заманулося — я непереможно, шалено запрагла мати дитину!.. Вадим був категорично проти цього. Справді, це було за перших років революції—голод, холод, злидні, бої, нервове напруження життя—я цілком згодна, що то було безумне бажання. За тих умов дитина не видержала б і загинула. Я все це чудово розуміла, але... при всьому тому я до нестями хотіла дитини...

„Це завдало нам із Вадимом чимало страждань... Тепер все це таке давнє, таке маленьке. Хіба могли ці страждання зрівнятися до тих мук, що їх зазнала я потім, як...

Вона уриває мову й насторожується: з коридору, через грубу повстяну обшивку проходять незвичні для неї в нашій тиші звуки, — єдині звуки, що мають право проходити сюди — металевий брязкіт. То брязкає зброя. Що дві години зміняється сторожа при дверях, і тоді гучніше лунають кроки кількох пар важких чобіт і брязкає до долівки зброя.

Тоді на хвильку полохливо зривається тиша і на мить ховається в темні кутки,—поки не розтануть кроки зміни за рогом коридору.

Вона каже:

„ — Як минули суворі часи, я таки вмовила Вадима пристати на моє бажання. Він довго не погоджувавсь:

„ — Чи-ж зможемо ми — хворі, поламані життям люди—родити здорову дитину? Чи маємо ми право родити каліку, коли життя потребує здорового, дужого покоління? Та й напружений темп нашої роботи відриває нас від родинного життя. Чи здатні ми створити сім'ю — казав він мені...

„Я мовчала на це, відчуваючи за його словами і правду і... щось інше—його егоїзм, його бажання жити тільки своїм життям і нікого туди не пускати, бо дитина, звичайно, заважала-б його роботі — це ясно. Я мовчала і мовчки благала... Він згодивсь.

„Отут і почалась та страшна плутанина, та бридка нерозбериха...

„Ми побачили, що *не можемо* вже мати дітей... Відразу знайдено в цьому мою вину — часті аборти до того так пошкодили мені, що я втратила змогу мати дитину. Так констатував лікар... Я ладна була наложити на себе руки. Я божеволіла. Світ мені зав'язавсь!... Але згодом діягноз змінився — як якось Вадим тяжко захворів, цілком випадково виявилося, що причина в ньому: тяжке попереднє життя, рани підчас боїв, поразки нервової системи — все це дало себе знати—він став інвалідом, він не здатний був запліднити мене... Що-до мене, то

хоч і позначилися на моїм організмові колишні операції, але не атрофували зовсім материнських здібностей — я могла родити, — з умовою гармонійного добору, тоб-то, — коли я доберу собі пару, що цілком імпонуватиме мені в полових зносинах, то ще зможу заплідн**и**ти, — такий був вирок консиліума.

„Ви догадуєтеся, мабуть, що відразу ж майнула в мене думка — знайти собі цієї пари, лишити Вадима? Та я, соромлячи себе, зразу ж її відкинула. Але сам Вадим, глибоко переживаючи наше горе, висловив цю думку словами. Це було дико, це було жахливо! Я закричала на це несамовито, я забилася в істериці — вперше за все життя. Адже я так дуже кохала Вадима!

„Він — дужий, могутній, загартований мужчина — теж плакав і міг тільки цілувати мені ноги — вдячний, зворушений, і сумний. Він благав пробачити йому за горе, що завдав мені.

— *Мені!* Не—*нам!* Він уважав і тоді, що це тільки *моє* особисте горе, а не *наше*, спільне. .

„Я далі робила аборти. Я мусила їх робити, бо заробітки Вадимові були мізерні, а годувати треба було дві сім'ї — моїх і Вадимових старих. Ви можете зрозуміти, якими тортурами стала для мене моя професія? Вбивати щоденно дітей і мріяти, всією істотою, всіма помислами, жадати собі дитину. Я здатна була в припливі ревнощів і заздрости закатувати моїх пацієнток. Але що я могла

зробити з моїми муками? Хіба єдине... Так, признаюся, така думка з'являлася часом у мене... Зразу я жахалася її, а потім... потім звикла й холодно роздумувала... Я кохала Вадима, я не могла жертвувати ним для материнства. З своєї волі я не могла покинути його... І от, я часто думала про його смерть. Нехай би вона втрутилася, нехай би вона розвязала цю страшну плутанину. Я... чекала на смерть Вадима. Так — чекала і кохала, о... дуже, віддано кохала його заразом!.. Коли хочете знати, то іноді я навіть думала — чи не забити мені його самій?...

Вона знову замовкла. Дрібно-дрібно тремтять її пальці, і все застібують неслухняний ґудзик на блузці. Він розтібнувсь і оголив трохи суху, жилаву шию й невеличку западину на плечі. Такі западини бувають у хворих на легені. Груди здіймаються їй часто й рвучко і ворушать злегка невеликий викот піжами. Вона хвилюється дуже, переживаючи знову старі, може й загоєні болі; але очі її не беруть у цьому участи. Вони знову затерпли, застигли на мертвому фокусі й безучасно дивляться повз мене. Вони непорушні й не реагують. Докучливий промінь від лямпи ввесь час палить немилосердно зіниці, але вони не горять, хоч і сухі бо сльоза не омиває їх... Мені шкода стає цих сухих, безслізних очей: я непомітно ворушусь і тихенько відгортаю загнутий ріжок аба-

журу,— нехай: мені зовсім і не треба так уже дуже, так уважно придивлятися до її обличчя. Я й так помічу, що мені треба... Воно враз стрибає в тінь, промінь вже більше не палить зіниці. Це зрушує її. Вона виринає з скорботної задуми. З подякою (так мені здається) вона позирає на лямпу, і починає далі:

„— Я знайшла інший вихід із цього неможливого становища... Я (вона спирається на стіл і кладе лице на долоні) вирішила *зраджувати* його. Знайти собі пару, що від неї могла б мати дитину... Потай, звичайно... А потім?.. потім дуже просто: я поволі, манівцями, вмовляю його піти ще раз до лікаря, перевірити діягноз: хто знає — може помилка? Хіба не буває помилкових діягнозів? Адже тонучий хапається за соломинку! Я мала вдавати такого тонучого, а моя хитра брехня (неправдивий діягноз) мала стати за тую соломинку... Він згодиться, може просто, щоб я не докучала йому, і піде вдруге до лікаря. А я? Я переконаю лікаря збрехати! Я вблагаю його! Я розповім йому всю правду, всі мої муки! Він зрозуміє. Він погодиться.

Адже цією брехнею він *вилікує* мою муку. Він мусить зрозуміти й пристати на це!.. Я цілуватиму йому ноги, я плазуватиму перед ним навколюшках, я все життя робитиму на нього... я... підкуплю його, зрештою...

„І от.. я почала зраджувати Вадима, я почала шукати собі тієї „гармонійної пари“...

Вона вщухає раптом і починає запалювати цигарку. Рука її хибить і сірка довго не дає іскри. Коли ж нарешті займається сірник, то вогонь довго не потраплює до цигарки й обшмалює її чорною кіптявою. Вона смокче мундштук голосно, з натиском, аж западають щоки під жовті вилиці. Потому вона огортає себе хмарою сивого диму.

Я в цей час встав і м'яко проходжуюсь вздовж стіни. Проходячи повз друге свічадо, я тихо запинаю його завіскою: як обличчя її в тіні, свічадо мало потрібне. Та мені й так її добре видно. Коли вона знову починає говорити, я, щоб не заважити їй, знову сідаю.

— Ви розумієте,— каже вона затягуючись,— що це була довга і вперта *робота*? Довга і вперта мука?.. Я що-місяця міняла своїх „коханців“, чекаючи на кінці кожного місяця довгожданих, жаданих результатів... Не знаю, чид іягноз був помилковий, чи знайти гармонію не таке вже просте діло, але мені довелося змінити чимало ,,коханців“...

,,Я невтомно знайомилася з новими чоловіками, я бігла на перший поклик до кожного ласого самця, я, гублячи розум, сновигала цілі дні вулицями, хтиво позираючи на стрічних чоловіків, накидаючи оком трохи не на кожного. Я роздивля-

лась на них і розцінювала, як м'ясоруб, добираючи молодших і здоровших. Я зазнала сотні нечуваних образ, стала річчю брудної забаганки феноменально витончених розпусників... І я вправлялась, я вчилася тонкощів любосного ремесла,— вживала всього, щоби притягти до себе увагу чоловіків, заслугувати їхню брудну прихильність...

„Ах! Якби ви могли зрозуміти, як я хотіла мати дитину! Це був голос, протест зневаженої природи, голос скривдженого буття, голос занапащеної жінки... А я була до того й акушерка, абортмахерша, — кат! Та хіба кат, що раз-у-раз завдає смерть, не любить життя дужче, гостріше за всіх? Хіба, чинячи й споглядаючи смерть, не навчається він боятися смерти й безумно любити життя?..

„Я жадала мати дитину, нехай від нелюба, але *мою дитину*. Чи цей компроміс не був одиноким виходом із тієї проклятої плутанини — і дитину мати й не поривати з коханим чоловіком? Але...

„...але, пробачте мені, я схвилювалася, та й треба кінчати. Я не таюся перед вами. Не тому, що щирим признанням хочу полегшити кару за злочин — о, ні! — *Якої кари можна завдати безплідній жінці більшу за її безпліддя?* Я кажу вам усе відверто, щоб... щоб...

(Ах, ці дзиґарі! Вони цокають і цокають, довбаючи мозок своєю безглуздою одноманітною мовою. Я рішуче встаю і спиняю вагадло. Але це

тільки перше, хибне враження. Тепер з-надвору инколи досягають звуки вулиці,—то задеренчить далеко трамвай, то загуде авто, то загомонять люди).

Убивця стежить за мною, і погляд її не виявляє жодного здивовання на мою дивну поведінку — спинити раптом вагадло дзиґарів. Вона дивиться з-під брів, але не похмуро, проте пронизливо, наче зважує щось. І дивно: я — слідчий — почуваю себе ніяково під цим важким поглядом... Наче це вона буде мене зараз допитувати... Я одвертаюсь.

Тоді вона розгублено бігає очима по дрібних речах на столі, явно не помічаючи їх. Потім схоплюється і хутко-хутко, захлинаючись каже:

„— Ні, я справді не буду критися... Я збрехала вам, що не боюсь кари — я її смертно боюся! Я знаю — ви вкинете мене до в'язниці, ви ізолюєте мене від життя... *Ізолюєте!* А я не хочу цього, я не стерплю цього... Я вас благаю — не ізолюйте!.. Я навмисне розповідаю вам усе відверто, бо сподіваюся на вибачливість закону: не ізолюйте мене від чоловіків, дайте мені змогу завагітніти!.. А потім на все життя замкніть мене — і я благословлятиму вашу суворість.

Вона молитовно стискає долоні, перехиляється до мене через стіл. В її прозорих, виплаканих очах я не знахожу ні думки, ні рефлексу, тільки — жадання.

— Заспокойтесь і кінчайте ваше оповідання,— кажу я тихо й привітно, боючись злякати її відвертість.

„— Да, да — я скінчу. Я зараз скінчу — всю правду, всю правду, нічого не криючу... Проте, ви мабуть сами вже догадуєтесь про кінець моєї історії, — він такий звичайний... і такий простий... Вадим приревнував мене. Він довідавсь про мої вчинки, — як не довідатися, коли я не обминала жодного чоловіка? Він приревнував мене за мою розпутність. Він не знав, звичайно, що штовхнуло мене на той шлях, на ті вчинки, що їх він назвав розпустою. А я? Хіба я могла йому це розповісти? Хіба я могла відкритися йому й виявити всі свої плани?

„Ясна річ — він покинув мене. Його порядність, його чоловіча гордість були уражені — хіба міг він кохати зрадливу, розпусну жінку? Адже зрада й розпуста свідчили, що я не кохаю його. А хіба чоловік може жити з жінкою, що не кохає?

„Він кинув мене. Оце й все. А я не наважилась розповісти йому правду, бо не хотіла ще раз нагадувати про його тяжку неміч...

„І почала я жити сама... сама з своїми „коханцями“, шукаючи дитини і вбиваючи що-дня кілька дітей.

Тепер вона замовкає надовго. Випростувавшись, вона відхилилась в глиб фотеля й відкинула голову в тінь. Я не бачу її лиця. Але руки її мляво звисли

обабіч, вздовж тіла, і в їх мертвій непорушності багато горя й муки. Ясний промінь від лямпи тремтить на кінчиках пальців і ворушить золотаві волосинки та сині жилки.

Я чекаю на її мову. Чекаю терпляче і довго, боючись сполохати тихий відчай нещасної жінки... Але тупа тиша не дає мені на цей раз радости, а гнітить мене. Я чекаю на раптовий скрик і тихий плач...

— Кажіть,—прошу я нарешті. Але вона не чує мене.

Тоді я згадую свої обов'язки слідчого.

Згадую, і щоб прискорити непотрібне вже далі розказування, запитую її тільки:

— Чому-ж у протоколі записано, та й до останньої хвилини ви стверджували, що той (уперше за свою практику я не назвав речи її власним іменем і обминув слово *убити*) був вам незнайомий.

— Ну-да...

— Але ж мені здається, що своїм оповіданням ви ясно сказали, що то був ваш чоловік?..

(Отут був той скрик, що я на нього чекав).

Вона кинулася від мене, як від смертної примари. Тільки цупкі поручні фотеля вдержали її на місці.

— О, ні! Що ви?— жахнулася вона.— Хіба я могла його вбити? Я ж досі люблю його!

Я розгубивсь.

Я розгубивсь остаточно, і вперше за всі ці довгі роки роботи на посаді слідчого, я зовсім щиро признався перед моїм підсудним:

— Тоді я нічого не розумію...

— Я вбила зовсім чужу людину,— заперечливо хитає вона головою,— і, присягаюся вам, що ніколи перед тим я навіть не бачила її.

І вона коротко розповіла далі:

„— Одного разу прийшла до мене молода пацієнтка. Вона вперше завагітніла — їй не було ще сімнадцяти років. Дитинка соромилася до мене зайти. Вона, звичайно, не вміла себе пильнувати: її вагітність мала вже чотири місяці. Плід вже жив. Я відмовилася від аборту. Його міг робити тільки хірург. Нещасне дівча запропонувало мені великі гроші. Такі великі, що я вже ладна була скривдити своє сумління й понівечити їй життя. Я попередила її. „ви на все життя будете безплідні, ви ніколи вже не зможете мати дітей“, і я в-останнє пропонувала їй зректися свого необачного бажання. Тоді вона, вмиваючись сльозами, розповіла мені дещицю з свого життя. Ах, яке це схоже було на моє, як, гадаю, схоже це на життя всіх теперішніх поддружжів!.. Я плакала разом із нею, я розповіла їй про ввесь той жах, що чекає її в майбутньому, її — безплідну жінку... І я вблагала її, вона була згодилася родити. Ми закликали до приймальні моєї її чоловіка, що чекав на наслідки

операції в передпокою, — він сам привів її до мене. Вона розповіла йому все і просила не неволити її, просила *дозволити* їй родити! Та він посміявся з моїх попереджень і з її остраху. Він заявив, що їм незручно тепер мати дитину, і, коли я не можу взятися за це діло (він запропонував суму ще більшу), то вони підуть до іншої...

„Я взяла щипці, ті щипці, що ними зробила п'ятсот абортів, і била його по голові, поки він не вмер...

Ми довго мовчимо, тепер уже не навмисне,— нам нема вже про віщо говорити, Вона схилилася до спинки фотеля, і плаче — вперше за ввесь час — плаче тихим, частим риданням. Все її тіло дрібно здрігається, тільки руки непорушні, цупко вчепившись у поручні.

Я тихо сиджу, либонь занурений в свої думки. Я ввесь в собі, і навіть мало зважаю на неї. Рука моя навмання водить оливцем по папері і малює півників на небагатьох рядках дізнання. Півник коло півника, півник на пивника — все густіше — я, нарешті, зовсім замащую ті рядки, що додав їх для „совокупності“ про ще один випадково виявлений злочин — про таємні аборти.

Мені трохи соромно за всі мої заходи і збройні способи наступу на цю жінку: вони такі мізерні перед простою правдою життя. Мені до болю соромно за мою методу мовчання: яке мізерне моє

мовчання проти цього великого мовчазного горя, яке німе воно проти гучної мови її мовчання.

Post-scriptum.

На цьому записки слідчого кінчаються. Але авторові достоту відомо, що після цього випадку цей спритний і вельми ретельний слідчий змінив професію, вступив на посаду бухгалтера на цукроварні, завів хазяйство, оженився з чудовою дівчиною і має п'ятеро прекрасних дітей: двойко дівчат і тройко хлопців.

Щож до акушерки N, то, на превеликий жаль, на цей час, як автор докінчував це оповідання її процес ще не закінчився і вирок суду не відомий.

Одначе, автор глибоко переконаний, що суд візьме на увагу всі ті об'єктивні умови соціяльної недосконалости життя, що спонукали акушерку N на убивство,— і справедливо розсудить, чи винна вона. Але водночас автор гадає, що й не прохани півників з акту допиту буде змито і занотованого там законопорушення (таємні аборти) також не забудеться,— за відповідним параграфом Кримінального Кодексу акушерка N дістане належну їй кару.

ЦІНА 20 КОП.

ЮРИДИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ